

Szilágyi István
Az emberiség hajótörése
Spanyol és murciai köztársaságpártiak
a koncentrációs táborokban

2014 őszén jelent meg Valenciában az Enkuadres Kiadó gondozásában Carmen González Martínez professzorasszony és két munkatársa, Fuensanta Escudero Andújar és José Andújar Mateos: *Az emberiség hajótörése. Spanyol és murciai köztársaságpártiak a koncentrációs táborokban* című közös könyve.

A 282 oldalas monográfia három fejezetre, az azokat kiegészítő dokumentumokat tartalmazó mellékletekre, fotókra és egy bibliográfiára tagolódik. A könyv a spanyol polgárháború befejeése után Franciaországba menekült spanyol köztársaságpárti százezrek, köztük a tudományos pontossággal azonosított és azonosítható 420 murciai szenvedéseit, megpróbáltatásait és életútját követi nyomon a német megszállókkal kollaboráló Vichy-kormány időszakában. Az emigrációba kényszerült 420 murciai köztársaságpárti és zsidó közül 254-en életüket vesztették a náci haláltáborokban. 146-an éltek túl a mauthauseni, a guseni, a buchenwaldi, a dachau, a flossenbürgi, a ravensbrücki, a natzweileri, a neuegammei koncentrációs és megsemmisítő táborokat. Húsz murciai 1945 utáni sorsáról nincs további adat.

A könyv nem csupán a náciizmus és a fasizmus kegyetlenségeit elszenvető spanyol és murciai köztársaságiak és zsidók szenvedéseinek történelmi tanúságtétele. Az emberiesség vész helyzetben bekövetkezett hajótöréséről is szól. A szerzők a történelmi tanulságok levonása mellett nem csupán a fiatalabb generációk, de az emberiség egésze számára megfogalmazzák azt a figyelmeztetést, hogy az 1939 és 1945 között *bekövetkezett barbárságnak soha többé nem szabad megisméltódnie.*

A Carmen González Martínez által írt, *Az átkozott náci táboroktól a „soha többé”-ig: historiográfia emlékezet és politika* című első fejezet részletes történelmi elemzést nyújt a náciizmusról, a jobb- és baloldali totalitárius rendszerekről, a holokausztról, a spanyol és murciai köztársasági és zsidó menekültek sorsáról, életkörülményeiről, valamint a *Fasizmus*

EL NAUFRAGIO
DE LA HUMANIDAD

*Republicanos españoles y murcianos
en los campos de concentración*

CARMEN GONZÁLEZ MARTÍNEZ
FUENSANTA ESCUDERO ANDÚJAR
JOSÉ ANDÚJAR MATEOS

EN CUADRES

Áldozatai, a Politikai Internáltak és Deportáltak Spanyol Szövetségének (Federación Española de Deportados e Internados Políticos – FEDIP) tevékenységéről. Elemzi a holokauszt, a soá és a népirtás (genocídium) összefüggéseit, a náci propaganda hatását a német népre, a lakosság közömbösségének, rendszerrel való együttműködésének problémáját. Felhívja a figyelmet a különböző típusú, nemzetiségű és szintű szervezetek, intézmények, kormányok és közreműködők felelősségére. A fejezet megalapozza a könyv további részeinek dokumentumokkal és primer forrásokkal alátámasztott mondanivalóját.

Írásában Carmen González Martínez leszögezi, hogy a holokauszt és a soá egyedülálló tragédia az

Hétköznapi jelenet egy gettóban.
Szenvedés, fájdalom és halál

emberiség és a zsidóság történetében. Annak ellenére, hogy a fejezetben nem tesz különbséget a két fogalom tartalma között, tisztában van azzal, hogy a zsidóság számára ez két különböző dolgot jelent. Haim Vidal Sephiba aushwitzi túlélőt idézve hangsúlyozza, hogy a *holokauszt* bibliai kifejezés, amely a héber *olab*, jelentése teljes feláldozás, teljes áldozat fordítása. De: Auschwitz semmilyen szempontból sem tekinthető a zsidó nép oltáron, oltár előtt tett áldozatának. Az genocídium volt. A hatmillió elpusztított ember népirtás elszennedője, és nem oltár előtt tett áldozat alanya és részese volt. A genocídium ugyanakkor egy olyan szó, egy olyan kifejezés, ami a népirtás valamennyi formájára általánosan vonatkozatható és használható. Létezik azonban a genocídiumnak egy sajátos esete, ez pedig a zsidók megsemmisítése. Erre érvényesnek tekinthető és alkalmazható a *soá* kifejezés, amely héberül a teljes megsemmisítést jelenti, és ez nem bibliai jellegű kategória. Nem kell megszentés, szakralizált formát adni annak, ami népirtás, gyilkosság volt – olvashatjuk Carmen González könyvének 16., valamint Santa Puche: *Libro de los Testimonios: los sefardíes y el Holocausto* (Sephardi Federation of Palm Beach County, Barcelona, 2003.) kötetének 109. oldalán.

Carmen González részletesen elemzi és bemutatja a náci propaganda és erkölcs népirtást segítő szerepét. Álláspontja szerint a német állam képes volt mozgósítani a morális katasztrófával járó „végső megoldás” ügyében a korabeli társadalmat. Együttműködtek vele az akadémiai világ olyan jeles képviselői, mint Martin Heidegger és Carl Schmitt. Ez utóbbi zsidókra vonatkoztatott, gyakran ismételt jelszava a következőképpen hangzott: „Nem minden emberarcú lény ember.”

A humán civilizáció erkölcsi gátjainak lerombolását a rezsim képes volt interiorizálni, a megsemmisítő táborok által nem érintett tömegek egy része esetében belsővé, elfogadottá tenni. A német társadalomban megtörtént a zsidóság radikális dehumanizációja, emberi lényegtől való megfosztása.

A Harmadik Birodalom a soá beteljesítése érdekében felhasználta a modernizáció vívmányait. Auschwitz és a többi koncentrációs tábor halálgyárként működött. A folyamatot az *állampolgárok érdektelensége és kollaborációja* jellemezte és segítette.

Carmen González Raul Hilberg 2005-ben spanyol nyelven megjelent könyve alapján felveti a Zsidó Tanácsok szerepét a megsemmisítésben. E szervezetek a helyi zsidó közösségek listájának összeállításával hozzájárultak a népirtás bekövetkezéséhez. Ez azt is jelenti, hogy a náci a rossz tolerálásának állapotát vezették be az országban, valamint az uralmuk alatt álló és meghódított területeken. (Raul Hilberg: *La destrucción de los judíos europeos*. Akal, Madrid, 2005.) Günter Grass: *Hagymát hámozva (Pelando la cebolla)*. Alfaguara, Madrid, 2006) című könyvében az emlékezet, az emlékek egymásra halmozódó rétegeinek szerepéről és hatásáról ír. Hagymahámozáskor mindig újabb és újabb rétegek kerülnek felfejtésre. A leválasztott héjak felfedik a korábban már elfeledett emlékeket. Az egymásra torlódó, gyermekkorig visszavezethető emlékek révén jutunk el a legvégső pontig, az utolsó hagymahéj lehántásáig. A hagymahámozás élettani hatásaként könnybe lábad a szemünk. A könnyek elhomályosítják a látást.

Carmen González rámutat arra is, hogy a végső megsemmisítés beindulását számos előzetes lépés előzte meg. A Wannseeben 1942. január 20-án Reinhard Heydrich által hivatalosan meghirdetett

José Ester Borrás, a francia ellenállás résztvevője.
A Gestapo koncentrációs táborba hurcolta

náci zsidótlanítási program egy folyamat állomása volt, amelyet később újabbak is követtek. A *népirtásban ugyanakkor nem coupán németek vettek részt*. Felmerül a kérdés: Európa meghódítása esetén hol kezdődött a rezignáció, a beletörődés és hol az együttműködés? Hollandiában, Franciaországban a Vichy-kormány uralma alatt, Lengyelországban Jedwabne zsidó közösség lakosainak kiirtásában a helyi nem zsidó polgárok aktívan közreműködtek. Ez a magatartás morális katasztrófát jelentett. A hírhedt Gestapo, a Német Nemzetiszocialista Munkáspárt és az államgépezet sem volt mindenható. A társadalom és az emberek együttműködése, passzivitása és félelme nélkül lehetetlen lett volna a népirtást végrehajtani. Németországban sajátos együttműködés alakult ki a rendőrség, az állampolgárok és a politika között. A rendszer számíthatott milliók passzív hűségére, lojalitására. Napjaink emberének tehát történelmi értelemben választania kell a feledés és az emlékezés között – hangsúlyozza Carmen González. Minden személy választhat, és a múltban is választhatott. Ez sok tekintetben egyéni döntés és helyzet függvénye volt. A világosan látás tekintetében problémát jelentett az élet minden területét elárasztó agresszív náci propaganda antiszemitizmusa az oktatásban, az informális szférában, a szocializációs folyamatban.

Spanyol menekültek átlélik a francia határt Perthusnál

A gettók mindennapi életét ugyanakkor a Zsidó Tanácsok szervezték meg, és ez szintén vita tárgya lehet, és vita tárgyát képezheti annak morális megítélése is. A gettóba zártak fő motivációja a mostoha körülmények között, az állandó veszély, éhezés és járványok miatt a fizikai megsemmisülés elkerülése, a túlélés volt. Ezért nagyobb szabású ellenállásra az 1943-as varsói gettófelkelésen kívül nem is került sor. Kérdésként merül fel: mit tettek a szövetséges hatalmak, az egyház, a Vöröskereszt a népirtással szemben? Tanulmányok és a rendelkezésre álló források szerint az antiszemitizmus a fasizmussal szembenálló szövetséges országokban is nőtt.

Ezért is fontos feladat az emlékezés kötelessége, és annak a ténynek a tudatosulása és tudatosítása, hogy a Franciaország területére menekült és ott tartózkodó spanyol köztársasági, murciai és zsidó menekültek problémája a második világháború és a holokauszt összefüggésében értelmezhető.

A Német Birodalom megsemmisítő táboraiban életét vesztett spanyol köztársasági és zsidó menekültek halála elsősorban a Vichy-kormány kollaboráns magatartásának és a francoista rendszer együttműködésének a következménye volt – hangsúlyozza Carmen González. A francia hatóságok nem ismerték el a németek ellen a francia hadseregben és az ellenállásban harcoló spanyol menekülteket a francia reguláris erők tagjainak. Ezért velük kapcsolatban érvényesült a Gestapo 1940. szeptember 25-i rendelete. Ennek alapján a németellenes ellenállásban és harcokban résztvevő vörös spanyolok nem tekinthetők hadifogolyoknak. Elfogásuk esetén rájuk nem vonatkozik a hadi jog, és azonnali hatállyal koncentrációs táborokba szállíthatók. Mauthausenben már ekkor 1259 köztársasági spanyol sínylődött. A Gestapo és a német hatóságok a spanyolok esetében is alkalmazták a Wagner-opera által inspirált *Nacht und Nebel*-dekrétumot: senki sem hagyhatja el élve a kapun át a megsemmisítő tábort, csak halva, a krematórium kéményén keresztül.

A Mauthausentól öt kilométerre található Gusenben volt a spanyolok legnagyobb megsemmisítő tábora, amit 1939-ben kezdtek el építeni. 1941. január 24-én érkezett az első spanyol köztársasági

Az argelési befogadó tábor

szállítmány a táborba. Azt megelőzően, 1940. augusztus 6-tól indult el a spanyolok deportálása Mauthausenbe. Az egyes transzportok között rendkívül magas volt a halálozási arány. A Carmen González könyvének 44–45. oldalán közölt adatok szerint az érkező szállítmányok esetén ez meghaladta a 75%-ot. A náci megsemmisítő táborok halálra ítélt lakóinak sorsát és életét rendkívüli mértékben megnehezítette a saját soraikból származó kápók kegyetlensége és brutalitása is. Ezekről is részletesen olvashatunk a könyv lapjain.

Carmen González könyvében egy olyan esetről számol be, amikor a spanyol kormány közbenjárt a koncentrációs táborokba hurcolt spanyolok kiszabadítása, megmentése érdekében. Ez 927 spanyolt érintett. Érdeklükben Serrano Suñer külügyminiszter lépett fel, és elérte az Angulemából Mauthausenbe irányított honfitársai hazaszállítását. 1940. augusztus 20-án azonban már elindult egy vonat Mauthausen irányába 470 férfival és fiúval, akik közül 409-en a szállítás közben meghaltak. Így csupán a hatvanegy túlélő, valamint a nők és gyermekek térhettek vissza Spanyolországba szeptember elsején, tizenhárom napot vagonokban töltve a francia–spanyol határon, Hendayenál.

A könyv második fejezetének szerzője Fuensanta Escudero Andújar, egy német koncentrációs tábort megjárt spanyol menekült unokája. Írásának címe: *Murciai menekültek és deportáltak (1939–1945): a horror és a feledés csapdájában.*

A polgárháború utolsó szakaszában, majd befejezését követően mintegy félmillió spanyol – harcosok, nők, gyerekek, egészségesek, betegek, sebesültek – lépte át a francia határt. A menekülteket a párizsi kormányzat az ország területén felállított több mint 200 koncentrációs táborban helyezte el, embertelen körülmények között. A táborokban a legelmebb higiénés viszonyokat sem biztosították. Nem volt víz, áram és egészségügyi szolgáltatás, orvosi ellátás, postaszolgálat. Óriási volt a zsúfoltság.

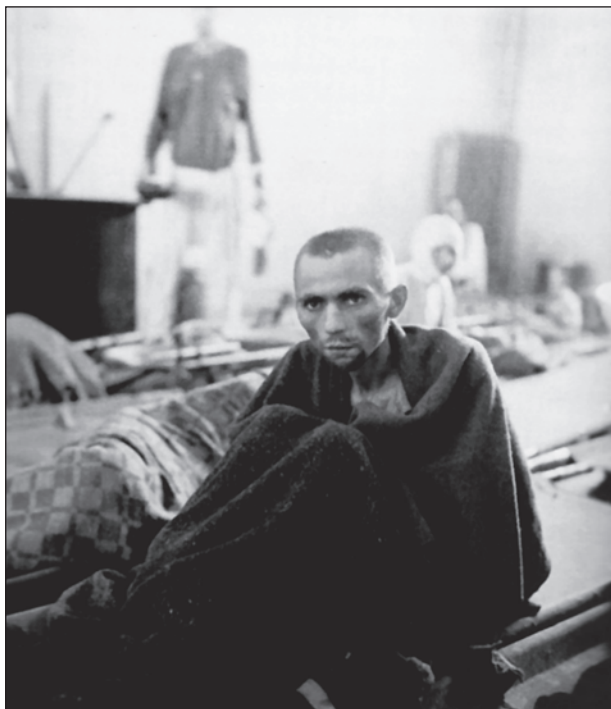
Tábori körülmények

Spanyol foglyok építik a guseni koncentrációs tábort
1940-ben

A francia–spanyol határtól harminc kilométerre fekvő argelési táborban 180 000 menekült tartózkodott. Sokáig a szabad ég alatt voltak kénytelenek lakni. Argelés és St. Cyprien táborokban különböző adatok szerint rövid időn belül 15 000 és 50 000 közöttire volt tehető az elhunytak száma. A táborlakók között volt Ramon Gaya, a murciai festészet egyik legnagyobb alakja, aki egy Franciaországban élő festő barátja segítségével elhagyhatta deportálása színhelyét, és Mexikóba távozott. Felesége azonban Figueres közelében, menekülés közben, a nacionalista erők bombatámadása során életét vesztette.

Argelés és St. Cyprien mellett Barcarés, Adge, Gurs, Bram, Vernet de Ariège voltak a spanyol köztársasági és murciai menekültek fő befogadó állomásai. Az emigránsok előtt a visszatérésen kívül négy lehetőség állott. Munkát vállalhattak francia gazdáknál a határ közelében. A munkáskézre a háború miatt nagy szüksége volt Franciaországnak. A rabszolgák kizsákmányolására és jogfosztottságára emlékeztető körülmények ellenére 40 000 spanyol táborlakó választotta ezt a lehetőséget. A másik alternatívát a Külföldiek Foglalkoztató Társaságok cégeinél történő munkavállalás jelentette. Ennek jogi alapját egy 1939. április 12-én kibocsátott rendelet teremtette meg. A dekrétum a háborús

Felszabadult foglyok Gusenben

helyzetre való tekintettel kötelezte a Franciaországban tartózkodó valamennyi 20 és 48 év közötti külföldi személyt katonai hatóságok által ellenőrzött (hadi)üzemekben való munkavállalásra. Ez a tárgyalt időszakban 56 500 spanyol menekültet érintett. A harmadik lehetőség az Idegenlégióba, a negyedik a külföldiek francia hadsereg speciális küldetésű egységeibe történő önkéntes belépése volt. A felsoroltakon kívül jelentős számú spanyol köztársasági menekült harcolt a francia ellenállási mozgalomban.

A monográfia harmadik fejezete a mauthauseni megsemmisítő táborát túlélő José Andújar Villaescusa leszármazottjának, José Andújar Mateosnak a munkája. A *Mi történt Mauthausen után? Az elfeledettek „visszatérése”* címet viselő befejező rész a Franciaországba menekült 475 000 spanyol köztársasági háború alatti sorsát tekinti át. Megállapítja, hogy a Harmadik Birodalom veresége után, a koncentrációs táborok felszabadulását követően az életben maradt spanyolok számára a második száműzetés időszaka kezdődött. Nagy többségük a rájuk váró politikai üldözés és üldöztetés miatt nem tért, nem térhetett vissza szülőföldjére. Legnagyobb részük Franciaországban telepedett le, ahol családot alapított. Kisebb csoportjaik más nyugat-európai országokba, Latin-Amerikába és a Szovjetunióba mentek. Töredékük vállalta a Franco-diktatúra vi-

szonyai közé történő visszatérést. Többségük sorsára a feledés homálya borul. Az ő emléküknak, a spanyol és a murciai köztársaságpárti és zsidó menekültek megpróbáltatásainak állít történelmi emléket és szolgálat igazságát a könyv.

A szerzők a könyv végén idézik a Harmadik Birodalom koncentrációs táborából a Franco-diktatúra Spanyolországába visszatért, és hazájában további üldöztetésnek kitett költő, Delfino Cano szabadságról írott sorait, amelynek utolsó három versszaka a recenzens fordításában a következőképpen hangzik:

Ahelyett, hogy elmondanám
a füstfelhőt, melyben élünk,
azt felelem majd, hogy „holnap”
ha már jó lesz az erkölcsünk.

Ezrek haltak meg, nem látva
azt a dicsőséges hajnalt
ami minket túlélőket
a szabadságunkban megtart

és így hogy felszabadultunk
mint a tanú mondom bátran
kiáltjuk egymást ölelve azt,
hogy a holnap már ma van.

Valóban, „*a holnap már ma van*”, s ezt nem csupán Delfino Cano állítja, hanem a könyv szerzői is. Ezért kell a túlélők örökségét, a jelenlévő múlt eseményeit, tanulságait és tényeit az emberiség és az emberiség hajótörésének elkerülése végett közreadni.

(Carmen González Martínez – Fuensanta Escudero Andújar – José Andújar Mateos: *El naufragio de la humanidad. Republicanos españoles y murcianos en los campos de concentración*. Editorial Enkuadres, S. L., Valencia, 2014.)

Felszabadult foglyok Mauthausenben